Viorica MOLEA

Regionalismele – variantă diatopică a limbii române

V.M. – conf. univ. dr. hab. în filologie, Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Domenii de cercetare: stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, comunicare. Autoare a trei cărți: *Valori expresive ale frazeologismelor în opera dramatică* (2010); *Expresivitatea limbajului poetic (suport de curs)* (2011); *Oralitatea în textul publicistic actual românesc* (2016). Participantă la numeroase conferințe naționale și internaționale.

Un aspect al oralității substandard este elementul verbal regional, care presupune partea limbajului popular, utilizată în diverse teritorii, cu un specific propriu, marcat de pregnanță, dar și de note semantice unice, deosebitoare; altfel spus, este vorba de graiurile teritoriale ale limbii române.

Se cunoaște faptul că, la origine, limbile toate au fost niște dialecte, niște graiuri teritoriale care circulau doar în forma orală și care constituiau limba comună a vorbitorilor unei etnii. Eugen Coșeriu notează că „într-adevăr, limba comună nu este la originea sa decât un dialect ca și celelalte (…), însă care, din motive politice, istorice și culturale (literare) a ajuns să fie limbă națională sau să se folosească, pe întreg teritoriul luat în considerare, ca limbă supradialectală, alături de graiurile locale” (Coșeriu 1995: 38). Același lucru îl afirma și Iorgu Iordan, susținând că „în procesul formării națiunilor, unele dialecte pot constitui baza limbilor naționale și pot să se dezvolte în limbi naționale independente” (Iordan 1956: 15).

Procesul îndelungat de evoluare a unui dialect spre o limbă istorică este descris în studiile de istorie a limbii. Noi vom încerca să definim, să

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

stabilim statutul acestui segment verbal al limbii române din punctul de vedere al limbii uzuale, al elementelor considerate neliterare şi care ţin nemijlocit de oralitate.

Este important să precizăm că termenul „dialect" deseori este considerat sinonim cu conceptul „regional", ambele apărând în terminologia actuală de specialitate. Totodată, diverşi cercetători fac şi o distincţie între aceste două noţiuni, relevând că „dialect" presupune referirea la diferenţe majore în cadrul unei limbi naţionale, astfel încât se poate vorbi despre mai multe „limbi" în interiorul unei limbi istorice, pe când „regionalism" – aspecte diferenţiatoare minore, care fac inteligibilă comunicarea dintre diverşi subiecţi, vorbitori ai unei limbi. Nu ne vom implica în discuţia vizată, ci doar vom utiliza, preponderent, termenul „regionalism", vehiculat în ultima vreme în lingvistica românească, dar folosind şi termenul „dialect", ca sinonim al lui „regional", întrucât acesta apare astfel în studiile unor cercetători din lingvistica rusă, pe care îi vom cita aici.

Există numeroase definiţii, accepţii referitoare la conceptul de regionalism, la particularităţile, specificul acestuia, care, în linii mari, se suprapun sau prezintă aspecte asemănătoare. Una dintre acestea, foarte detaliată, cu multe elemente explicative, îi aparţine lui I. Iordan, care denumea elementele regionale în câteva moduri: „…«dialect» (sau «grai») însemnează «vorbirea unei provincii sau a unei regiuni», «aspectul local sau teritorial al unei limbi». Prin urmare, ei se opun lui «comun» sau «literar»: vorbirea provincială (regională, dialectală) se deosebeşte de limba comună, prin care înţelegem, de obicei, aspectul mai ales vorbit al limbii întregului popor, aşa cum apare ea în relaţiile curente dintre oamenii cu un grad mai mult ori mai puţin înalt de instrucţiune (…). «Provincial» şi «regional» se opun, în mod obişnuit (din cauza nuanţei semantice locale), mai ales lui «comun», iar «dialectal», mai ales lui «literar»" (*Ibidem:* 88). Observăm din definiţia citată că, deşi I. Iordan consideră că cele trei concepte pe care le foloseşte în text sunt sinonime, totuşi face o demarcaţie între ele. Prin urmare, stabileşte, pe de o parte, relaţii de sinonimie parţială între „provincial" şi „regional", opuşi limbii comune, pe de altă parte, relevă o distincţie pentru termenul „dialectal", care se opune direct conceptului de „limbă literară." De altfel, însuşi Iorgu Iordan vine cu

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

explicații suplimentare în acest caz, specificând că „termenii «provincialisme» și «regionalisme», folosiți, de obicei, pentru a califica materialul lexical care nu aparține limbii comune, nu sunt tocmai sinonimi. Primul este mai cuprinzător, are o sferă mai largă decât al doilea, cum arată și tema lor (provincia este mai întinsă decât regiunea)" (*Ibidem*). În timp însă termenul „provincial" a pierdut din frecvență, nefiind atestat ca termen propriu-zis, ba chiar a obținut alte semnificații, cum ar fi, bunăoară, exprimare neîngrijită, grobiană, iar „regional" a preluat înțelesurile celorlalți doi termeni, semnificând un segment al limbii vorbite pe un anumit teritoriu al unei etnii. Ion Gheție menționează că „oricum le-am numi (dialecte sau graiuri), problema rămâne aceeași și, pentru a desființa orice echivoc, s-ar putea apela la termenul de *variantă regională a limbii literare* (*subl. n.*)" (Gheție 1978: 23). Magdalena Vulpe susține că dialectale pot fi considerate „toate fenomenele lingvistice a căror arie de răspândire este mai restrânsă decât aceea a limbii căreia i se subordonează", iar definirea ca dialectal (regional) a unui fapt de limbă „nu depinde de întinderea absolută a ariei lui de răspândire, ci numai de situația relativă a acesteia în raport cu limba comună" (Vulpe 1980: 63).

Dumitru Irimia stabilește mai multe trăsături ale regionalismelor, evidențiind faptul că „prima trăsătură distinctivă a regionalismului, prin însăși natura sa, (…) este apartenența la o zonă restrânsă teritorial a manifestării limbii naționale" (Irimia 2012).

Trebuie să subliniem faptul că majoritatea cercetătorilor atribuie elementului regional calitatea de „popular", „element popular", în opoziție cu „literar". Regionalismele au asemănări cu elementele populare, familiare ale limbajului, diferența constând în aria de folosire a acestora. Cuvintele populare sunt răspândite pe întreg teritoriul de utilizare a unei limbi, pe când regionalismele se întâlnesc doar pe axe teritoriale determinate, mai mari sau mai mici, cu o minimă influență asupra limbii literare. „Deosebirea dintre dialectal și popular se referă la aria de răspândire a faptelor lingvistice respective ([– General] vs [+ General])", susține Rozalia Colciar (Colciar, 2007). Magdalena Vulpe vine cu soluții în acest sens pentru a concentra în câțiva termeni conceptul de elemente lingvistice în opoziție cu limba literară, dar și pentru a nu opune între ele aspecte de același tip: „Propunem pentru

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

faptele de limbă generale ca răspândire geografică, dar neconforme normelor limbii literare, denumirea de *elemente populare*. În cadrul stratificării sociale a limbii, ele se opun elementelor literare. În felul acesta, *elementelor populare nu poate fi opus direct elementul regional* (*subl. n.*) (…)" (Vulpe 1980: 62-63). Autoarea aduce și exemplul lui Theodor Hristea care, analizând regionalismele în opera lui I. L. Caragiale, s-a văzut și el silit să-și precizeze terminologia. În concepția sa, „din punctul de vedere al răspândirii, în termenul *regional* trebuie să vedem o categorie subsumată noțiunii de *popular*, a cărei sferă este mult mai largă" (*Ibidem,* 72-73). Și Dumitru Irimia, studiind regionalismele ca atribute stilistice ale operei artistice, încadrează „regionalismul" în categoria „popular": „Elementul regional, *component al limbajului popular* (*subl. n.*), este semnul apartenenței protagoniștilor la cultura populară sau expresia unui raport de familiaritate între ei" (Irimia 2012). Magdalena Vulpe mai precizează un aspect diferențiator al acestor două categorii înrudite și anume că „în timp ce elementele regionale viețuiesc, de obicei, într-un singur grai, faptele de limbă populară sunt cunoscute în toate graiurile unei limbi sau în marea lor majoritate" (Vulpe 1980: 72-73).

Așadar, limbajul regional este o categorie aparte, importantă a oralității, dar și o subcategorie a limbajului popular, subsumat, la rândul său, aceluiași limbaj oral.

Departajând elementele oralității în două mari segmente: *standard* și *substandard*, vom încadra, evident, limbajul regional în cea de-a doua categorie, alături de celelalte straturi ale acestei forme de comunicare verbală. Totodată, fiind calificat ca element al substandardului, adică informal, limbajul regional poate fi catalogat, iarăși, în opoziție cu limbajul standard, drept un aspect al comunicării sau al exprimării neîngrijite sau neconforme cu norma literară. Astfel, acest aspect al exprimării orale, de cele mai multe ori, vine în contradicție cu norma stabilită, fiind utilizat preponderent de vorbitorii neinstruiți sau de locuitorii unor teritorii în care este destul de influentă o anumită tradiție de exprimare. Printr-o schemă simplă, Magdalena Vulpe sugerează „neliteraritatea" elementului regional: „*Regional* se opune lui *general*, sinonim aproximativ al lui *literar*; acesta, la rândul său, se opune lui *popular*, „prin care trebuie să înțelegem … ceea ce este «general» fără a fi totuși «literar»" (*Ibidem*: 72-73). Lingvistul rus A. F. Juravliov clasifică vor-

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

birea dialectală drept un tip/aspect al limbii vorbite neliterare: „limbaj oral *neliterar,* cu un complex întreg de indicii structurale şi cu anumite restricţii în răspândirea teritorială: limba dialectală” (Журавлев 1988: 87-88). Aceeaşi calificare de limbaj neliterar este atribuită regionalismelor sau dialectismelor de către savantul D. N. Şmeliov, care declară: „Întrucât dialectismele (cu nota „regional”) sunt incluse în dicţionarele limbii literare contemporane, este firesc să vedem în ele un strat aparte, deşi conţin un lexic neliterar, apropiate, într-un anume fel, de elementele lexicale marcate stilistic” (Шмелев 1977: 154). La fel, cercetătorul B. D. Devkin, vorbind despre literaritate/neliteraritate, despre limba literară, echivalentă, cum susţine savantul, cu „limba standard”, delimitează „cinci aspecte ale conceptului de „neliterar”, subliniind, în acest rând, şi caracterul neliterar al elementelor dialectale: „în primul rând, acestea sunt dialectele teritoriale, ai căror vorbitori sunt locuitorii rurali şi, în special, oamenii în etate” (Девкин 1984: 13).

Se ştie deja că, deşi limbajul regional, dialectal nu este constituit pe baza normei limbii literare contemporane, totuşi în Basarabia anexată la Rusia ţaristă, apoi la Rusia sovietică, limba literară a fost mult timp „croită” după modele regionale moldoveneşti, cu unele „creaţii savante” neinspirate, declarându-se astfel o altă limbă decât cea română, limba moldovenească. Despre acest fapt relatează cercetătorii, îndeosebi cei care au fost, în parte, martori ai acestui proces cu intensă alură politică. De exemplu, Teodor Cotelnic confirmă că: „…într-adevăr, în teritoriul din partea stângă a Prutului (…) *s-au promovat norme bazate pe regionalism* (*subl. n.*)” (Cotelnic 2005: 161). Mioara Avram remarca, de asemenea, că limba română din Basarabia a fost supusă unui proces permanent de rusificare, iar „limba literară şi unui proces, activ cu precădere în perioada stalinistă, de *rusticizare* şi de *dialectizare* (*subl. n.*) menite, evident, să o îndepărteze de limba literară din România” (Avram 2004). Din această cauză, vorbitorii din Basarabia continuă să utilizeze cuvinte, forme verbale, structuri sintactice apropiate sau chiar identice cu cele din limbajul regional, acest *status quo* menţinându-se deja mai multe decenii. Desigur, este vorba de limba utilizată la nivelul relaţiilor interumane, nu şi în instituţiile statale, deşi unele elemente, uneori destul de pronunţate, se strecoară şi aici, de unde şi impresia de provincialism, de neglijenţă lingvistică. Despre acest lucru vorbeşte academicianul Silviu Berejan, într-o lucrare mai recentă, consemnând că, întrucât în acest teritoriu limba română a fost supusă unui

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

proces constant de rusificare, „și în prezent aici este utilizată preponderent *vorbirea dialectală moldovenească* (*subl. n.*) (cu particularitățile ei). Anume această vorbire este mijlocul de comunicare orală dintre membrii societății moldovenești, dar numai în viața cotidiană, deoarece în instituțiile de cultură și de stat ea este impracticabilă" (Berejan 2004).

În pofida caracterului său substandard, neliterar, limbajul regional este pe deplin valorificat în diverse texte literare, cum ar fi, în primul rând, textul artistic, dar și în textele publicistice de factură artistică, cele de opinie, în care se întrevede o poziție, o atitudine accentuată a autorului. Acest lucru este dezvăluit pe larg atât în lingvistica românească, cât și în cea rusă, franceză etc. Astfel, regionalismele devin instrumente de realizare a diverselor procedee estetice, precum redarea cadrului spațial, caracterizarea personajelor literare sau de reliefare, de pregnanță verbală, de sugerare a unor conotații evocatoare. „Regionalitatea nu conține în sine o marcă stilistică, ci doar este purtătoare virtuală a unor valori stilistice…", susține Dumitru Irimia, relevând, totodată, că „regionalismul participă (…) la dezvoltarea dimensiunii lui stilistice" (Irimia 2012). Aici însă există anumite pericole pentru creațiile literar-artistice, care fac abuz de elemente regionale și devin greoaie, ininteligibile, diminuând valoarea estetică propriu-zisă, ori pentru textele publicistice, care riscă să alunece în provincialism sau vulgarism. E nevoie deci de multă măiestrie, cunoaștere temeinică a domeniului pentru a nu transforma intențiile stilistice în efecte grotești, neinspirate.

Astăzi, dacă vorbim de limbaj regional, constatăm că acest compartiment sau registru stilistic al limbajului oral devine un obiect de studiu mai mult cu caracter istoric sau stilistic, deoarece conturul acestuia se estompează treptat în virtutea evoluțiilor tot mai rapide și mai importante în toate sferele vieții umane, inclusiv în cea lingvistică. Acest lucru devine evident deja în a doua jumătate a secolului trecut, odată cu accesul cvasigeneral al oamenilor la instruire, cu apariția atâtor mijloace de informare în masă (presa, radioul, televiziunea; acum și internetul), odată cu moda de a te cultiva, de a te civiliza. Astfel cercetătorul rus V. D. Devkin, care studiază unele aspecte dialectale ale limbii germane, pe la mijlocul deceniului VIII al secolului XX, declară tranșant că „dialectele teritoriale sunt o categorie depășită", că acestea „nu mai sunt solicitate în condițiile noilor aspecte social-economice, dar continuă să per-

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

siste în virtutea acestor noi condiții. Încetul cu încetul, susține lingvistul, dialectele încep să dispară, să se estompeze, fiind nivelate, apropiate de fondul lexical general" și că „dialectologii nemți subliniază faptul că dialectele în forma lor pură, neatinse de limba literară, aproape că nu se mai întâlnesc" (Девкин 1973: 19). Cauzele acestei situații ar consta în dezvoltarea culturii, în rolul tot mai activ al învățământului, în influența masivă a radioului și televiziunii, a presei, accelerarea tempoului general al vieții, toate contribuind „la o neutralizare vădită a particularităților teritoriale a limbii germane și la o unificare progresivă a ei" (*Ibidem*: 20).

Aceleași condiții, cauze sunt stabilite și în lingvistica românească. Astfel Klaus Bochmann relevă că, în condițiile actuale de mobilitate socială, de urbanizare și industrializare, „dispar din ce în ce mai mult granițele dialectale", iar datorită mass-mediei și școlii, vorbitorii de dialecte vin în contact „nu numai cu varietatea însușită inițial, ci și cu alte varietăți, între care varietatea standard are cea mai mare importanță" (Bochmann, Dumbravă 2002: 22). Aceste evidențe sunt dezvăluite și de alți savanți: „Etapa actuală a evoluției graiurilor populare, relevau autorii *Cursului de dialectologie română* încă pe la sfârșitul secolului XX, se caracterizează printr-o influență vădită a limbii literare asupra aspectelor teritoriale, proces care duce la dispariția numeroaselor particularități dialectale" (Purice et al. 1991: 85). Este elocventă, în acest context, afirmația lui Ion Gheție, care anticipa astfel de procese, declarând că „din momentul constituirii limbii literare evoluția divergentă a graiurilor tinde să se încetinească și ele suportă o influență din ce în ce mai puternică a normei unice supradialectale. Punctul final, deocamdată îndepărtat, al acestui proces este desființarea dialectelor" (Gheție 1978: 25). Totuși, această stare de lucruri se referă, în primul rând, la aspectul lexical, și nu la cel fonetic, care rămâne un segment activ și bine reliefat al diferențierii lingvistice regionale. Pronunția regională se modifică, se reformează foarte lent: e nevoie de „cutremure" sociale, istorice sau de alt ordin mult mai însemnate, precum și de o perioadă mult mai îndelungată.

La momentul actual, în lingvistica românească există două direcții de evoluare a limbii regionale: una în româna din Basarabia și alta în cea din partea dreaptă a Prutului. Ambele direcții sunt determinate de condițiile obiective istorice în care s-au aflat și se află: în limba română din stânga Prutului (așa cum relevam anterior), persistă elemente ver-

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

bale ruseşti care sunt percepute deja ca populare, regionale, familiare, fiind îmbogăţite cu altele, preluate de către tineri din argoul rusesc; pe când în dreapta Prutului, teritoriu de bază al funcţionării limbii române literare, sunt vădite influenţe străine de alt ordin, din limba engleză, în primul rând, multe dintre care, la fel, se transferă treptat în limbajul popular, regional, argotic. Astfel, regionalismele nu mai au aspectul şi coloratura neaoşă de altădată sau, mai exact, nu mai sunt create altele; în schimb, în virtutea răspândirii cvasigenerale a mass-mediei, a accesului tot mai mare la comunicarea prin internet, ele sunt înlocuite cu termeni moderni, mai puţin supuşi procesului de metaforizare, specific elementelor regionale mai vechi.

Prin urmare, putem afirma că asistăm astăzi la o diminuare fără precedent a particularităţilor regionale (tradiţionale) ale limbii române, fapt care determină, în ultimă instanţă, promovarea tot mai insistentă a limbii literare, a limbii standard, în primul rând, întrucât, din observaţiile lui Dumitru Irimia, „istoria constituirii şi dezvoltării variantei literare a limbii române este concomitent un proces de *deregionalizare* (*n.n.*) (mai ales la nivel fonetic)” (Irimia 1986: 244) a acesteia. Este un proces invers, din punctul nostru de vedere, sau, cel puţin, unul de influenţă reciprocă. Dacă până nu demult limba a evoluat firesc, de la uz la norma literară, fiind un proces lent, anevoios, dar bine pus la punct, acum se observă o influenţă tot mai mare a normei literare asupra uzului sau o interdependenţă imediată, concomitentă dintre aceşti doi factori. Adică, în virtutea instrucţiei largi a populaţiei, în prim-plan se plasează prescripţia lingvistului, a celui care stabileşte norma, acesta, la rândul său, preluând „din mers” aspectele neliterare şi propunând variante acceptate de norma literară. Acest lucru este posibil datorită noilor condiţii de comunicare prin intermediul internetului şi printr-o interrelaţionare comunicativă masivă între vorbitorii aceleiaşi limbi sau chiar ai unor limbi diferite. Deşi nu este încă un proces cvasigeneral, putem spune că este unul ireversibil şi că, aruncând o privire virtuală în viitor, vom constata că uzul nu va mai determina norma, aşa cum ne-am obişnuit să spunem, ci că aceste două categorii vor merge mână în mână, completându-se şi subordonându-se aproape concomitent. Acest lucru va fi determinat şi de tempourile, dinamica rapidă a evoluţiei umanităţii pe toate planurile, care vor constitui noile reguli de producere şi dezvoltare lingvistică.

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)

Referințe bibliografice

Avram 2004 = M. Avram, *Limba română în Republica Moldova*, în „Limba Română”, Chișinău, anul XIV, Nr. 7-8, 2004. [Accesat 03.06.13]. Disponibil: http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2119

Berejan 2004 = S. Berejan, *Aspectul vorbit al limbii române în spațiul dintre Prut și Nistru*, în „Limba Română”, Chișinău, anul XIV, nr. 9-10, 2004. [Accesat 02.06.13]. Disponibil: http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2013 .

Bochmann, Dumbravă 2002 = K. Bochmann, V. Dumbravă, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol. I, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2002.

Colciar 2007 = R. Colciar, *Textul dialectal din perspectivă pragmatică*. [Accesat 15.12.12]. Disponibil: http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari2/Rozalia%20Colciar.pdf.

Coșeriu 1995 = E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Echinox, 1995.

Cotelnic 2005 = T. Cotelnic, *De la regionalism la norma literară*, în *Limba și literatura română: regional – național – universal*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2005, p. 161-168.

Gheție 1978 = I. Gheție, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Iordan 1956 = I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului, 1956.

Irimia 1986 = D. Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Irimia 2012 = D. Irimia, *Dialectologie și limbă literară. Regional – literar în textul artistic*, 2012. [Accesat 27.05.13]. Disponibil http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/08/dialectologie-%c5%9ei-limb%c4%82-literar%c4%82.pdf

Purice et al. 1991 = M. Purice, Vl. Zagaevschi, I. Ciornâi, *Curs de dialectologie română*, Chișinău, Lumina, 1991.

Vulpe 1980 = M. Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Девкин 1973 = Б. Д. Девкин, *Немецкая разговорная лексика*, Москва, Московская Типография, 1973

Девкин 1984 = Б. Д. Девкин, *О видах нелитературности речи,* în *Городское просторечие. Проблемы изучения,* Москва, Наука, 1984.

Журавлев 1988 = А. Ф. Журавлев, *Опыт квантитативно-типологического исследования разновидностей устной речи,* în *Разновидности городской устной речи,* Москва, Наука, 1988.

Шмелев 1977 = Д. Н. Шмелев, *Современный русский язык. Лексика*, Москва, Просвещение, 1977.

BDD-A30710 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:49 UTC)